

Діденко С. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
докторант Інституту права та суспільних відносин
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБІГУ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ

ADMINISTRATIVE AND LEGAL STATUS OF NATIONAL POLICE FOR ENSURING CIRCULATION AND USE OF WEAPONS IN UKRAINE

У статті доведено, що Національна поліція – це центральний орган виконавчої влади, який у сфері забезпечення обігу та застосування зброї має подвійний адміністративно-правовий статус. З одного боку, поліцейські мають право на зберігання, носіння та застосування вогнепальної зброї, з іншого – поліція є основним суб'єктом публічної адміністрації, яка здійснює адміністративні режими у сфері обігу зброї, що знаходиться в цивільних осіб. Основна мета поліцейського у сфері забезпечення обігу та застосування зброї, надання сервісних послуг (видачі та анулювання дозволів) – це забезпечення максимального контролю за дотриманням режиму обігу зброї, протидія незаконному обігу зброї та її безпідставному застосуванню шляхом використання законодавчо прописаних процедур.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, застосування зброї, зброя, Національна поліція, обіг зброї.

В статье доказано, что Национальная полиция – это центральный орган исполнительной власти, который в сфере обеспечения обращения и применения оружия имеет двойной административно-правовой статус. С одной стороны, полицейские имеют право на хранение, ношение и применение огнестрельного оружия, с другой – полиция является основным субъектом публичной администрации, которая осуществляет административные режимы в сфере оборота оружия, которое находится у гражданских лиц. Основная цель полиции в сфере обеспечения обращения и применения оружия, предоставления сервисных услуг (выдачи и аннулирования разрешения) – это обеспечение максимального контроля за соблюдением режима оборота оружия, противодействие незаконному обороту оружия и его необоснованному применению путем использования законодательно прописанных процедур.

Ключевые слова: административно-правовой статус, применение оружия, Национальная полиция, оборот оружия, оружие.

It is proved that the National police – is the central body of executive power, which has a dual administrative and legal status in the field of treatment and use of weapons. On the one hand, the police have the right to possession, carrying and use of firearms, on the other hand, the police is the main subject of the Public Administration, exercise administrative regimes in arms trafficking, which is located at the civilians, whose main objective in the field of treatment and use weapons of services (issuance and revocation) – is to ensure maximum control over the observance of the regime of weapons trafficking, combating illicit trafficking of weapons and their use by the unjustified use of legally prescribed procedures.

Key words: administrative and legal status, circulation of weapons, guns, National police, use of weapons.

Процес побудови незалежної правової держави передбачає наявність цілісної та ефективної системи органів державної влади, які покликані забезпечувати виконання завдань та функцій держави через управлінський механізм, наділений властивими повноваженнями [1, с. 30]. За статистичними даними, в Україні зареєстровано більше 600 тисяч власників вогнепальної зброї, у яких в особистому користуванні знаходяться майже 900 тисяч одиниць відповідної зброї [2], а таке явище, як незаконний обіг зброї та її безпідставне застосування як цивільним населенням так і посадовцями, вже стало буденним явищем. Тому в умовах сьогодення все активніше набирає обертів в своїй актуальності питання забезпечення публічною адміністрацією всіма можливими засобами і способами максимального упорядкування усіх можливих відносин в цій сфері. І саме органам внутрішніх справ України відводиться основна роль при забезпеченні режиму обігу зброї та її застосування.

Багато науковців вже звертали свою увагу на цю проблематику. Серед них слід відзначити таких, як

О.М. Бокій, А.Д. Благов, В.А. Гуменюк, А.А. Долгополов, Д.А. Корецький, А.В. Корнієць, А.В. Кофанов, І.А. Кузнєцова, О.М. Піджаренко, М.П. Федоров, Е.Д. Шелковникова. Проте аналізованої нами проблематики вони торкалися лише опосередковано, досліджуючи інші чинники, більш загальні, спеціальні та суміжні. Тим самим статус Національної поліції як суб'єкта публічної адміністрації, що здійснює забезпечення у сфері обігу та застосування зброї в Україні, в адміністративному аспекті є таким, що досліджений поверхнево, безсистемно та потребує подальших наукових розробок.

Мета статті – на основі теорії адміністративного права, аналізу відповідних нормативно-правових актів, праць вчених та інших джерел з'ясувати адміністративно-правовий статус Національної поліції у сфері забезпечення обігу та застосування зброї в Україні.

Як відомо, основне завдання публічної адміністрації полягає у цілеспрямованому впливі певних владних суб'єктів на конкретну сферу суспільного життя, що потребує на основі інтересу держави і

суспільства врегулювання шляхом реалізації їх законодавчо прописаної компетенції.

Оскільки публічна адміністрація у сфері забезпечення обігу та застосування зброї є сукупністю уповноважених органів та посадових осіб, наділених адміністративно-управлінськими функціями щодо належного забезпечення обігу та застосування зброї, діяльність яких базується на певних обов'язкових адміністративних принципах з метою задоволення публічних інтересів в межах сфери їх правового впливу, можна стверджувати, що Національна поліція є одним із суб'єктів публічного адміністрування, що здійснює забезпечення в сфері обігу та застосування зброї.

Таке поняття, як «правовий статус», охоплює своїм змістом місце в системі державних органів конкретного суб'єкта, який безпосередньо здійснює регулюючий вплив в конкретній сфері суспільного життя на основі своєї компетенції, а адміністративно-правовий статус – це більш конкретне поняття, яке охоплює своїм змістом певні складові елементи, за допомогою яких з'являється можливість дослідити місце певного суб'єкта в усій системі регулюючого впливу з боку держави на певні суспільні відносини.

На думку Д.Д. Цабрія, правовий статус державних органів характеризується: а) офіційною назвою органу; б) порядком та способом його утворення; в) територією діяльності; г) метою діяльності, завдань і функцій; д) обсягом та характером владних повноважень; е) порядком вирішення в органі підвідомчих питань; ж) відповідальністю; з) джерелами фінансування органу; и) наявністю або відсутністю прав юридичної особи; і) правом та обов'язком мати певну внутрішню структуру; ї) правом та обов'язком користуватися державними символами [3, с. 126–131]. Професор А.Т. Комзюк додає, що ще необхідно з'ясувати його місце в загальній системі виконавчої влади, рівень і форму його правового регулювання; визначити межі його відання, визначити сферу суспільних відносин, які регулюються цим органом, назвати об'єкти, які йому підпорядковані, з'ясувати коло завдань, що на нього покладені, сукупність прав і обов'язків (правомочностей) та його посадових осіб при виконанні покладених на орган функцій, тобто визначити міру можливої поведінки органу та його посадових осіб при виконанні ними своїх функцій (права), а також міру їх обов'язкової поведінки (обов'язки) [4, с. 63]. На думку Д.А. Вечерні, доцільно також з'ясувати такі моменти: органом якого рівня влади є цей орган; до якого виду органів влади він належить за своїм призначенням; хто утворює цей орган; кому орган підпорядкований, піднаглядний, перед ким відповідальний; яку компетенцію має цей орган; хто йому підзвітний та підконтрольний; якою є юридична природа актів цього органу; якими державними символами може користуватись; які джерела фінансування органу; чи володіє орган правами юридичної особи [5, с. 26–29]. Тобто це і є ті складові елементи, за допомогою яких з'являється можливість охарактеризувати статус суб'єкта публічної адміністрації.

Найдоречнішою, на нашу думку, є позиція М.В. Шиленка, який, дослідивши це питання, зазначає, що адміністративно-правовий статус органів публічної адміністрації включає в себе обсяг владних повноважень, а саме компетенцію, закріплену у компетенційних (або «статутних») нормативно-правових актах, що доповнюється важливими елементами: завданнями, функціями, характером взаємозв'язків з іншими органами (як «по вертикалі», так і «по горизонталі»), місцем в ієрархічній структурі органів виконавчої влади [1, с. 30–32].

Щоб з'ясувати адміністративно-правовий статус Національної поліції у сфері забезпечення обігу та застосування зброї в Україні, потрібно звернутися до спеціально створеного нормативно-правового акта, а саме до Закону України «Про Національну Поліцію» в якому і передбачені всі ці складові елементи, за допомогою яких є можливість охарактеризувати статус суб'єкта публічної адміністрації.

Аналізований закон визначає правові засади організації та діяльності Національної поліції України – центрального органу виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Її діяльність спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України, при цьому поліція у процесі своєї діяльності взаємодіє з органами правопорядку та іншими органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування [6]. Її очолює Голова, якого призначає на посаду та звільняє з посади Кабінет Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України, внесеним на підставі пропозицій Міністра внутрішніх справ. Він затверджує структуру центрального органу управління та територіальних органів а також кошторис за погодженням з Міністром внутрішніх справ. Національна поліція є юридичною особою публічного права, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, власні бланки, рахунки в органах Казначейства [7].

Основними своїми завданнями в цілому та в сфері забезпечення обігу та застосування зброї зокрема поліція має забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [6].

Наприклад, нещодавно в Одесі, до поліції звернулися двоє громадян, які розповіли, що на одній з вулиць Малиновського району, біля сміттевого баку, вони виявили поліетиленовий пакунок з предметами, зовні схожими на вогнепальну зброю. Найбільше хвилювало небайдужих громадян те, що небезпечний пакунок могли знайти діти та отримати каліцтва, або він міг потрапити до рук досвідчених зловмисників, які скористалися б ним у своїх протиправних цілях. На місце події була негайно направлена слідчо-оперативна група Малиновського відділу

поліції та інспектори-вибухотехніки. Встановлено, що в пакунку знаходились корпус від гранати Ф-1, запал УЗРГМ, дев'ятиміліметровий пістолет «ПМР» без магазину, пістолет «Perfekta FBI 8000» калібру 8 мм з магазином без набоїв, металевий предмет, схожий на пістолет, на рукоятці якого знаходилося зображення німецької свастики, пістолет чеського виробництва калібру 6,35 мм без магазину, 15 патронів та 1 гільза калібру 6,35 мм, 24 патрона та 3 гільзи калібру 9 мм, 5 куль калібру 9 мм, 26 патронів калібру 9 мм, два магазини від «Автомату Калашникова» з патронами калібру 5,45 мм в кількості 60 штук та металевий ніж [8]. Тобто поліції вдалося попередити потрапляння вогнепальної зброї в незаконний обіг.

Ще одним різновидом їх діяльності є пошук викраденого майна. Наприклад, у Львові до поліції звернувся 60-річний львів'янин, який повідомив, що з квартири його доньки на другому поверсі житлового будинку викрали із сейфу мисливський карабін «Форд 201» із документами, який зареєстрований на зятя [9].

Слід зазначити, що нині в сфері забезпечення обігу та застосування зброї Національна поліція здійснює контроль за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил та порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ; здійснює у визначеному законом порядку приймання, зберігання та знищення вилученої, добровільно зданої або знайденої вогнепальної, газової, холодної та іншої зброї, боєприпасів, набоїв, вибухових речовин та пристроїв, наркотичних засобів або психотропних речовин; здійснює перевірку документів у особи, у якої є зброя, обіг якої обмежений або заборонений, або для зберігання, використання чи перевезення якої потрібен дозвіл, якщо встановити такі права іншим чином неможливо; вилучає зброю, спеціальні засоби, боєприпаси, вибухові речовини та матеріали, інші предмети, матеріали і речовини, щодо зберігання і використання яких визначені спеціальні правила чи порядок та на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ, а також опечатує і закриває об'єкти, де вони зберігаються чи використовуються (у тому числі стрілецькі тири, стрільбища невійськового призначення, мисливські стенди, підприємства і майстерні з виготовлення та ремонту зброї, спеціальних засобів, боєприпасів, магазини, у яких здійснюється їх продаж, піротехнічні майстерні, пункти вивчення матеріальної частини зброї, спеціальних засобів, правил поводження з ними та їх застосування) у разі виявлення порушення правил поводження з ними та правил їх використання, що загрожують громадській безпеці [6].

Застосування зброї працівниками правоохоронних органів як крайній вияв адміністративного примусу регламентується законодавством і має свої правові наслідки. Слід зазначити, що для всіх правоохоронних органів загальними нормами із засто-

сування зброї є приписи Закону «Про Національну поліцію», де зазначено, що застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом примусу, а поліцейський уповноважений на зберігання, носіння вогнепальної зброї, а також на її застосування і використання лише за умови, що він пройшов відповідну спеціальну підготовку [6].

Таким чином, законом передбачаються умови, за яких поліцейський може безпосередньо використовувати зброю. Вона застосовується у **виняткових випадках**. В законі наведений вичерпний перелік підстав для застосування зброї. Сформульовані вказані підстави у вигляді мети, для досягнення якої може бути застосована зброя. Закон прямо вказує, що «зброя може бути застосована для...». Тому, наприклад, наявність «нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю» є лише підставою для застосування зброї. А чи була сама подія **винятковим випадком**, вирішуватиметься у кожному конкретному випадку, виходячи з обстановки події, характеру та інтенсивності посягання, наявності можливості усунути небезпеку іншим способом тощо [10].

Таким чином, підставами застосування поліцейським зброї є: 1) для відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю; 2) для захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю; 3) для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі; 4) для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення; 5) для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти; 6) для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського; 7) для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського [6].

При цьому слід звернути увагу на те, що Закон дозволяє застосування зброї для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, тобто пошкодження транспортного засобу, а не «пошкодження» водія чи пасажира. Фактично невиконання законної вимоги поліцейського щодо зупинки транспортного засобу, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського, є підставою для застосування зброї, але тільки у **виняткових випадках**, наявність чи відсутність яких встановлюється у кожній конкретній ситуації [10].

При цьому законом передбачено, що в обов'язковому порядку потрібно зробити попередження про необхідність припинення протиправних дій і намір використання цього заходу примусу. Застосування вогнепальної зброї без попередження допускається: 1) при спробі особи, яку затримує полі-

цейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї; 2) у разі збройного нападу, а також у разі раптового нападу із застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей; 3) якщо особа, затримана або заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину, тікає із застосуванням транспортного засобу; 4) якщо особа чинить збройний опір; 5) для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю [6].

Наприклад, до чергової частини Каланчацького відділення поліції (Херсонська область) надійшло повідомлення про те, що жінка просить допомоги біля контрольно-пропускного пункту «Каланчак». На місці виїхала слідчо-оперативна група відділення поліції та бійці роти патрульної поліції особливого призначення «Херсон». Правоохоронці встановили, що у жінки виник конфлікт з активістами-учасниками «Блокади Криму». Під час перевірки один з активістів направив пістолет на поліцейського роти «Херсон». Працівник поліції попередив правопорушника вголос про можливе застосування зброї та здійснив постріл вгору. Останній не припинив протиправні дії, після чого поліцейський був змушений застосувати зброю та здійснив постріл у праву ногу активіста [11].

До речі, поліцейський може використати вогнепальну зброю для подання сигналу тривоги, виклику допоміжних сил або для знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю поліцейського та інших осіб [6].

Окрім того, органи Національної поліції мають повноваження з видачі та анулювання дозволів на придбання, зберігання, носіння, перевезення і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, щодо зберігання і використання яких установлені спеціальні правила, порядок на які поширюється дія дозвільної системи органів внутрішніх справ, а також на відкриття та функціонування об'єктів, де вони зберігаються чи використовуються, діяльність стрілецьких тирів, стрільбищ невійськового призначення та мисливських стендів, підприємств і майстерень з виготовлення та ремонту зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, магазинів, у яких здійснюється їх продаж, піротехнічних майстерень, пунктів вивчення матеріальної частини зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, правил поводження з ними та їх застосування [12].

Тобто, на такого суб'єкта публічного адміністрування, як поліція, в сфері забезпечення обігу та застосування зброї покладений немалий перелік обов'язків перед суспільством та державою.

Усе вищевикладене дає можливість сформулювати такі висновки щодо статусу Національної полі-

ції в сфері забезпечення обігу та застосування зброї в Україні:

1) «правовий статус» охоплює своїм змістом місце в системі державних органів конкретного суб'єкта, який безпосередньо здійснює регулюючий вплив в конкретній сфері суспільного життя на основі своєї компетенції, а «адміністративно-правовий статус» – це більш конкретне поняття, яке охоплює своїм змістом певні складові елементи, за допомогою яких з'являється можливість дослідити місце певного суб'єкта в усій системі регулюючого впливу з боку держави на певні суспільні відносини;

2) адміністративно-правовий статус Національної поліції в сфері забезпечення обігу та застосування зброї є подвійним: з одного боку, поліцейські мають право на зберігання, носіння та застосування вогнепальної зброї, з іншого боку, поліція є основним суб'єктом публічної адміністрації, яка здійснює адміністративні режими у сфері обігу зброї, що знаходиться в цивільних осіб;

3) щоб визначити адміністративно-правовий статус Національної поліції у сфері забезпечення обігу та застосування зброї в Україні, потрібно звернутися до спеціально створеного нормативно-правового акта, а саме до Закону України «Про Національну Поліцію», в якому і передбачені всі ці складові елементи, за допомогою яких є можливість охарактеризувати статус цього суб'єкта публічної адміністрації;

4) Національна поліція – центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку;

5) її діяльність спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України, при цьому поліція у процесі своєї діяльності взаємодіє з органами правопорядку та іншими органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування;

6) на поліцію в сфері забезпечення обігу та застосування зброї покладений немалий перелік обов'язків перед суспільством та державою.

Отже, Національна поліція – це центральний орган виконавчої влади, основна мета якого в сфері забезпечення обігу та застосування зброї має подвійний адміністративно-правовий статус: з одного боку, поліцейські мають право на зберігання, носіння та застосування вогнепальної зброї, з іншого боку, поліція є основним суб'єктом публічної адміністрації, яка здійснює адміністративні режимні у сфері обігу зброї, що знаходиться в цивільних осіб, зокрема щодо надання сервісних послуг (видача та анулювання дозволів), – забезпечення максимального контролю за дотриманням режиму обігу зброї, протидія незаконному обігу зброї та її безпідставному застосуванню шляхом використання законодавчо прописаних процедур.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шиленко М.В. Адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної адміністрації, що здійснюють охорону природних ресурсів / М.В. Шиленко // Інформація і право. – 2014. – № 2. – С. 97–101.
2. Кожному по пістолету: за і проти «легалізації зброї» // INSIDER. – 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.theinsider.ua/politics/5681366c31352>.
3. Цабрия Д.Д. Статус органа управления / Д.Д. Цабрия // Советское государство и право. – 1978. – № 2. – С. 126–131.
4. Комзюк А.Т. Адміністративно-правові засоби здійснення митної справи : дис. ... канд. юрид. наук / А.Т. Комзюк. – Х., 2003. – 196 с.
5. Вечерний Д.А. Административно-правовой статус федеральных органов налоговой милиции : дисс. ... канд. юрид. наук / Д.А. Вечерний. – Екатеринбург, 1999. – 210 с.
6. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 1970.
7. Про затвердження Положення про Національну поліцію : Постанова КМУ від 28 жовтня 2015 р. № 877 // KМУ.GOV.UA. – 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=248607704>.
8. В Одесі завдяки «візиту» вдалося попередити потрапляння у незаконний обіг вогнепальної зброї // LV.NPU.GOV. – 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lv.npu.gov.ua/mvs/control/main/uk/publis/article/181804>.
9. У Львові «домушники» викрали з помешкання зброю та золото, у той час як господарі перебували на відпочинку // LV.NPU.GOV. – 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lv.npu.gov.ua/uk/publish/article/203426>
10. Щодо застосування вогнепальної зброї // MEDIARNBO – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mediarnbo.org/2016/02/10/pam-yatka-spivrobotnikam-politsiyi-shhodo-zastosuvannya-vognepalnoyi-zbroyi>.
11. Поліцейський вистрілив у ногу озброєному активісту блокади Криму // HROMADSKERADIO – 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hromadskeradio.org/2016/03/08/policeyskyu-vystrilyv-u-nogu-ozbroenomomu-aktyvistu-blokady-krumu-policiya>.
12. Про реалізацію повноважень Національної поліції України з видачі та анулювання дозволів : Наказ МВС України від 29 грудня 2015 р. № 1644// Офіційний вісник України. –2016. – № 1. – С. 197.